

MAGYAR NYELVŐR

TARTALMÁBÓL

A határon túliak államnyelvoktatásáról

Tolcsvai Nagy Gábor: Az államnyelv oktatása
a határon túli magyar régiókban.
Nyelvpedagógiai elemzés

Vančo Ildikó: A szlovák nyelv tanítása
szlovákiai magyar tanítási nyelvű iskolákban.
Általános helyzetkép

Beregszászi Anikó – Cserniczkó István: Kidobott pénz
vagy megtérülő befektetés? Az ukrán nyelv oktatása
Kárpátalja magyar iskoláiban

Kozmács István: A másik hazai nyelv oktatása
Finnországban

Tolcsvai Nagy Gábor: Kisebbségiek államnyelvoktatása:
amit a nyelvtudomány tehet

Balázs Géza: Török Gábor visszhangtalan stíluselmélete

Varga Mónika: „Az hol az haragrúl írsz”
– Szöveg- és személyközi kapcsolatok jelzéseiről
középmagyar levelekben

MAGYAR NYELVŐR

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MAGYAR NYELVI OSZTÁLYKÖZI ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

SZERKESZTETTÉK: SZARVAS GÁBOR (1872–1895),
SIMONYI ZSIGMOND (1896–1919), BALASSA JÓZSEF (1920–1940),
BEKE ÖDÖN (1946–1953), LŐRINCZE LAJOS (1954–1993)

FELELŐS SZERKESZTŐ: KESZLER BORBÁLA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

BALÁZS GÉZA, GRÉTSY LÁSZLÓ,
HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET, A. JÁSZÓ ANNA, KEMÉNY GÁBOR,
LACZKÓ KRISZTINA, TÁTRAI SZILÁRD, TOLCSVAI NAGY GÁBOR

NEMZETKÖZI TANÁCSADÓ TESTÜLET:

JASTRZĘBSKA, JOLANTA (Groningen), PÉNTEK JÁNOS (Kolozsvár),
SZENTESI-ŽAGAR, ORSOLYA (Zágráb), ŽIGO, PAVOL (Pozsony)

A szerkesztőség címe:

ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A

TARTALOMJEGYZÉK

A határon túliak államnyelvoktatásáról

<i>Tolcsvai Nagy Gábor</i> : Az államnyelv oktatása a határon túli magyar régiókban. Nyelvpedagógiai elemzés	269
<i>Vančo Ildikó</i> : A szlovák nyelv tanítása szlovákiai magyar tanítási nyelvű iskolákban. Általános helyzetkép	272
<i>Beregszászi Anikó – Cserniczkó István</i> : Kidobott pénz vagy megtérülő befektetés? Az ukrán nyelv oktatása Kárpátalja magyar iskoláiban	292
<i>Kozmács István</i> : A másik hazai nyelv oktatása Finnországban	310
<i>Tolcsvai Nagy Gábor</i> : Kisebbségiek államnyelvoktatása: amit a nyelvtudomány tehet	324

Nyelv és stílus

<i>Balázs Géza</i> : Török Gábor visszhangtalan stíluselmélete	340
--	-----

A nyelvtudomány műhelyéből

<i>Varga Mónika</i> : „Az hol az haragrúl írész” – Szöveg- és személyközi kapcsolatok jelzéseiről középmagyar levelekben	350
---	-----

Szó- és szólásmagyarázatok

<i>Rácz János</i> : A kopó fajtacsoport nevei	368
---	-----

Szemle

- Ladányi Mária – Hrenek Éva (szerk.): A szerves-dialektikus nyelvelmélet és hatásai.
Tanulmánykötet Zsilka János professzor (1930–1999) tiszteletére
(Ismerteti: *Horváth Péter*) 384

A Nyelvőr hírei

- Balázs Géza*: Balassa Iván nyelvészeti munkássága 387
Tóth Etelka: Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya
Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottsága 2015. évi tevékenysége 389

Olvasóinkhoz!

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1008 Budapest, Orczy tér 1.)
Előfizethető valamennyi postán, a kézbesítőknél; e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu; faxon:
+36-1-303-3440. További információ: +36-80-444-444.

Külföldön terjeszti a Batthyány Kultur-Press Kft. (H-1014 Budapest, Szentháromság tér 6.,
tel./fax: +36-1-201-8891).

A folyóirat egyes régi példányai beszerezhetők a Magyar Nyelvtudományi Társaságban
(Budapest VIII., Múzeum krt. 4/A II. em. 224.). Példányonként kapható a Hírlap-előfizetési és Lap-
ellátási Irodában (Budapest XIII., Lehel út 10/A), a Kis Magiszter könyvesboltjában (Budapest V.,
Magyar utca 40., tel.: +36-1-327-7796), valamint a Magyar Nyelvtudományi Társaságban.

A folyóirat elektronikus változata olvasható a világhálón: <http://www.c3.hu/~nyelvor/>.
Email-címünk: nyelvor@c3.hu; keszler.b@t-online.hu; laczko.krisztina@illetve.hu.

Folyóiratunk állandó támogatója
az MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottsága

Folyóiratunknak ezt a számát
támogatta:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Kidobott pénz vagy megtérülő befektetés?

Az ukrán nyelv oktatása Kárpátalja magyar iskoláiban

1. A tünet: nem tudunk ukránul

A második világháború után a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátalján a magyar tannyelvű iskolákban kötelezően oktatták az orosz nyelvet, egyáltalán nem tanították viszont az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság többségi közösségének nyelvét, az ukránt. Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajnában minden iskolában kötelezővé vált az ukrán mint államnyelv oktatása, és már nem tanulnak orosz a magyar tannyelvű intézményekben. Az ukrán állam függetlensége negyedszázada alatt sem teremtette meg azonban az alapvető feltételeket ahhoz, hogy eredményesen el lehessen sajátítani az államnyelvet a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban, a kisebbségek sikeres integrációja szempontjából kiemelten fontos tantárgy oktatásának határfoka emiatt rendkívül alacsony (Cserniczkó 2012). Mivel Ukrajnában – az ukránhoz genetikailag és tipológiailag is közeli nyelvet beszélő oroszok mellett – gyakorlatilag csupán a román, moldáv és a magyar közösségnek van kiterjedt anyanyelvi iskolahálózata, az államnyelv oktatásának problémái szinte csak ezt a három kisebbséget érintik, a többi kisebbség (pl. a belaruszok, lengyelek, bolgárok, szlovákok) képviselői főként ukrán tannyelvű intézményekben tanulnak, és csak tantárgyként tanulják anyanyelvüket (Melnik–Cserniczkó 2010: 112–26; Third Periodic Report 2015).

Bár szórványos jelzések történtek, amelyek megpróbálták felhívni arra a figyelmet, hogy az ukrán nyelv oktatásának eredménytelensége súlyos társadalmi következményekkel járhat (Beregszászi–Cserniczkó–Orosz 2001: 100–15; Cserniczkó 1998a: 164–94, 1998b, 1998c; Melnik–Cserniczkó 2010: 131–43), mindez hosszú ideig nem különösebben foglalkoztatta sem a kijevi oktatási tárca illetékeseit, sem a kárpátaljai magyar szülőket. Ebben az is szerepet játszott, hogy a Szovjetunió fennállása alatt oroszul többé-kevésbé megtanult felnőtt generációk egész jól elboldogultak ukrán nyelvtudás nélkül a független Ukrajnában máig meghatározó szerepet betöltő orosz nyelvvel (Cserniczkó 2016), a bevásárlástól a hivatali ügyintézésig szinte mindenütt használhatták az orosz (Cserniczkó szerk. 2003: 68–104).

Az ukrán nyelvtudás iránti igény akkor vált égetővé, amikor – 2007. december 25-én kiadott 1171. számú rendeletével¹ – Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma előírta, hogy 2008-tól az ország valamennyi felsőoktatási intézményének minden szakjára csak a központilag létrehozott, az iskoláktól független tesztközpontokban letett vizsgák sikeres teljesítése után nyerhetnek felvételt a továbbtanulni szándékozók, és a vizsgák között az ukrán nyelv és irodalom minden

¹ http://f.osvita.org.ua/ukrtest/MON/Nak_1171_25-12-2007.pdf (2017. 4. 29.).

szakra kötelező. Az ukrán nyelv oktatásának kérdésköre ekkortól került a figyelem középpontjába Kijevben és Kárpátalján egyaránt.

Az akkori oktatási miniszter, Ivan Vakarczuk a nemzetiségek nyelvén oktató iskolákban folyó államnyelv-oktatás hatékonyságáról szóló beszédében így fogalmazott 2008. március 4-én: „Kiderült, hogy az ukrán nyelv oktatása helyett nem ritkán ezt csak imitálják, a bizonyítványokba pedig a legmagasabb osztályzatok kerülnek” (Cserniczkó 2013: 46).² A tárca által az ukrán nyelv oktatásának javítását célzó cselekvési program szerint a nemzetiségi tannyelvű iskolák végzőseinek államnyelvi tudásszintje alacsony, nem teszi versenyképessé őket a felsőoktatási intézményekbe való felvételi során, akadályozza az ukrán társadalomba történő sikeres integrációjukat (Program 2008). Kovács Miklós kárpátaljai magyar politikus, aki 1998 és 2002 között parlamenti képviselő volt Kijevben, és 1996-tól 2014-ig állt a régió legnagyobb magyar érdekvédelmi szervezete, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség élén (ma Orbán Viktor miniszterelnök tanácsadója), 2012 júliusában a *Корреспондент* című ukrainai hetilapnak (2012. július 13., 27. szám), illetve online kiadásának adott nyilatkozatában kifejtette: a helyi magyarok ukrán nyelvtudásuk hiányosságai miatt még az ukrán maffiában sem tudnak előkelő pozíciókat kivívni.³

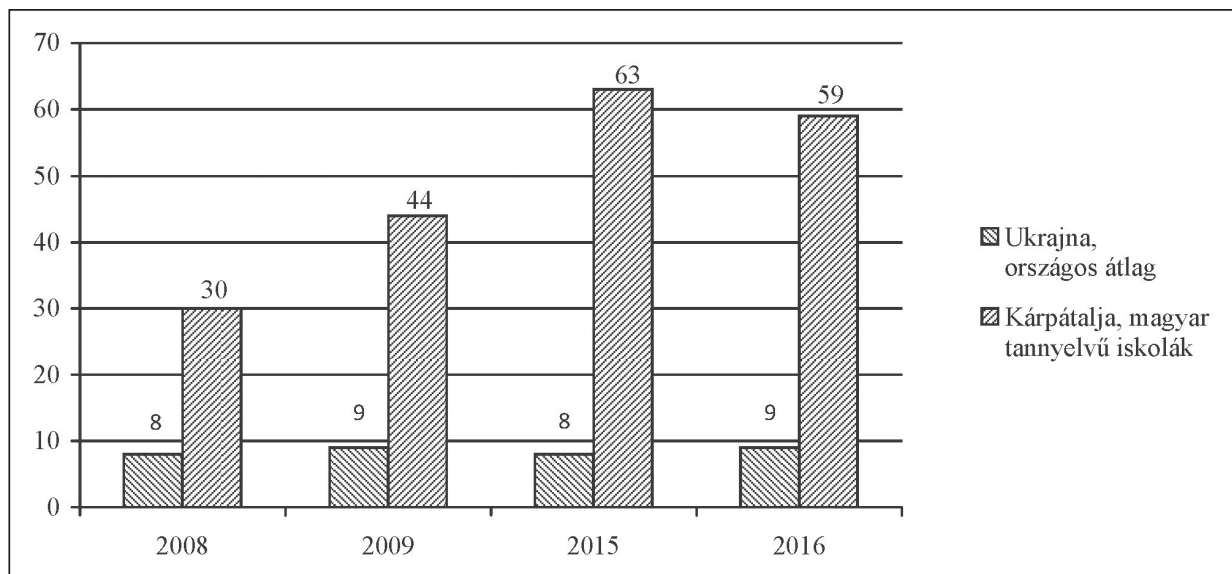
Ha megvizsgáljuk a független tesztközpontokban szervezett központi ukrán nyelv és irodalom vizsga eredményeit, akkor a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban érettségizők ukrán nyelvtudásának alacsony szintje igazolódni látszik. Amint az 1. ábrán látható, a központi ukrán nyelv és irodalom vizsgán országos átlagban a maturalók 8–9 százaléka nem éri el a továbbtanuláshoz szükséges ponthatárt; a magyar tannyelvű kárpátaljai iskolák végzősei között ez az arány ennek sokszorososa (Cserniczkó 2017).

A központi ukrán tesztvizsgák eredményeiből Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma – akárcsak 2008-ban, 2017-ben is – azt a következtetést vonta le, hogy a nemzeti kisebbségek nyelvein oktató iskolák egy része nem ad megfelelő szintű ukránnyelv-tudást a tanulóknak. „Ez a helyzet azt jelenti – mondta Lilija Hrinevics oktatási miniszter 2017. április 13-án –, hogy ezek a gyerekek az iskola befejezését követően nem rendelkeznek egyenlő eséllyel a felsőoktatáshoz való hozzáférés területén Ukrajnában [...], hiszen az ukrán nyelv független tesztvizsga sikeres teljesítése kötelező a felvételi során.”⁴

² www.osvita.org.ua/xfiles/news/db/34976.doc (2017. 6. 15.).

³ <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1371567-korrespondent-sprosil-predstavitelej-nacmen-shinstv-cho-to-daet-im-zakon-o-yazykah> (2017. 4. 29.).

⁴ <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2017/04/13/liliya-grinevich-u-rozvitku-movnoyi-osviti-v-ukrayini-e-tri-osnovni-napryamki/> (2017. 4. 29.).

1. ábra. *A független tesztközpontokban letett ukrán nyelv és irodalom vizsgán a továbbtanuláshoz elegendő minimális ponthatárt el nem ért vizsgázók százalékos aránya (országos átlag és a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolák tanulóinak eredményei)*

2. Tüneti kezelés: tanuljunk (majdnem) mindent ukránul

A két idézett ukrán oktatási miniszter, Ivan Vakarcsuk (2007 és 2010 között töltötte be a posztot) és Lilija Hrincevics (2016. április 14-től vezeti a tárca) két dologban egészen biztosan egyetért: 1) a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban tanulók nem tudnak jól ukránul; 2) gyenge államnyelvi ismereteik nem biztosítanak számukra egyenlő esélyeket a felsőoktatási felvételi során.

Sok hasonlóság van abban is, ahogyan a két miniszter megtalálta a megoldást a helyzetre. Egyikük sem gondolkodott el azon, hogy talán az ukrán nyelv oktatásában és/vagy a mindenki számára ukrán vizsgát előíró felvételi rendszerben lehet probléma; ehelyett mindketten a magyar nyelven oktató iskolahálózat felszámolásában és a két nyelven (ukránul és magyarul) folyó két tannyelvű oktatás bevezetésében találták meg a kiutat.

A Vakarcsuk vezette tárca 2008. május 26-i 461. számú rendelete hatályba helyezte a nemzetiségi iskolák számára az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából kidolgozott ágazati programot (Program 2008). Eszerint a nemzetiségi nyelven oktató iskolák 5. osztályaiban Ukrajna történetét két nyelven kell oktatni: anyanyelven, illetve ukránul (a fakultatív órák terhére). A 6. osztályban már csak ukrán nyelven kell oktatni ezt a tárgyat. A 6. osztályban a földrajzot kell két nyelven oktatni, a 7.-ben a matematikát, majd a következő osztályban teljesen át kell állni ezen tantárgyak államnyelven történő oktatására (Cserniczkó 2013: 264). 2010-ben azonban a narancsos forradalom után hatalomra jutott politikai tábor választási vereséget szenvedett, és Vakarcsuknak már nem volt módja és ideje megvalósítani terveit.

2016. október 18-án és 19-én arról tudósítottak a hírügynökségek, hogy Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának tisztviselői és „társadalmi szervezetek aktivistái” megegyeztek „Az oktatásról” című törvénytervezet 7. cikkelyének mó-

dosításáról.⁵ Az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa által első olvasatban már el is fogadott 3491-Д. számú tervezet⁶ 7. cikkelye az oktatás nyelvére vonatkozik. Az oktatási minisztérium és a közelebről meg nem nevezett társadalmi aktivisták szerint ezt a kérdést a következőképpen kell szabályoznia az új oktatási törvénynek: „A nemzeti kisebbségekhez és őshonos népekhez tartozó személyeknek joguk van az anyanyelvi oktatáshoz az ukrán nyelv mellett az iskola-előkészítő és általános középiskolai képzésben az állami és kommunális intézményekben, azokon a területeken, ahol a kisebbségek kompakt tömbben élnek” (Tóth–Cserniczkó 2017: 85–8).

2017. szeptember 5-én a kijevi parlament megszavazta az új oktatási törvényt. Az oktatás nyelvét szabályozó 7. cikkely szerint „Az oktatási folyamat nyelve az oktatási intézményekben az államnyelv. [...] Az Ukrajna nemzeti kisebbségeihez tartozó személyeknek a kommunális oktatási intézményekben garantált a jog az államnyelv mellett az adott nemzeti kisebbség nyelvén folyó oktatáshoz az iskola előtti és az elemi iskolai szinteken. Ez a jog az államnyelv mellett az adott nemzeti kisebbség nyelvén oktató külön osztályok (csoportok) révén realizálódik, amelyek a törvényeknek megfelelően jönnek létre, és nem terjed ki az ukrán nyelven oktató osztályokra (csoportokra).”⁷

A jogszabály hatályba lépését követően tehát a kisebbségek nyelvén kizárólag az alsó tagozaton, az 1–4. osztályban folyhat oktatás. A törvény (a 2017. szeptember 15-i állapot szerint) még nem hatályos: hiányzik róla az államelnök szignója. Ám – bár Magyarország, Lengyelország, Szlovákia, Románia, Moldávia, Bulgária, Görögország és Oroszország, illetve az ukrainai magyar és román közösség is tiltakozott a 7. cikkely jogszűkítő rendelkezései ellen – a kijevi reakciók alapján valószínű, hogy Petro Porosenko aláírja a törvényt.

Minderre azért van szükség Kijev szerint, mert a kisebbségi nyelven oktató intézményekben nem tanulnak meg ukránul a gyerekek. Ám Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma – bárki ül a miniszteri székben – meg sem próbálja felderíteni az ukránnyelv-oktatás eredménytelenségének az okait. A megoldás keresése helyett az oktatási tárca téves következtetésekre jut.

Hrinevics miniszter asszony egy 2015. december 15-én keltezett, №1/11-15930. iktatási számú levelében, amelyet az Európa Parlament három képviselőjének küldött, a következőket állította: „A nemzeti kisebbségek nyelvén oktató intézményekben a tantárgyakat, az ukrán nyelv és irodalom kivételével, jellemzően a kisebbség nyelvén oktatják. Ezért, legnagyobb sajnálatunkra, Ukrajna egyes régióiban olyan helyzet alakult ki, hogy némely nemzeti kisebbségek képviselői (köztük a magyarok) a teljes középfokú végzettség megszerzését követően nem beszélnek megfelelő mértékben az államnyelvet, nem tudják letenni a külső független tesztvizsgát, és nem versenyképesek Ukrajna más állampolgáraival a felsőoktatási intézmények államilag finanszírozott helyeiért folytatott versenyben, nem tudnak munkát találni a nemzeti kisebbség kompakt élőhelyén kívül, így kénytelenek emigrálni (gyakran a bevándorlási jogszabályok megsértésével) azokba az országokba, ahol a nemzeti kisebbség nyelve hivatalos nyelv (ezek főleg az Európai Unió államai).”

⁵ Lásd például: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1610869-v-uryadi-zbirayutsya-zminiti-polozhennya-pro-movu-osviti> (2017. 4. 29.).

⁶ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639 (2017. 4. 29.).

⁷ <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatasa/az-oktatasi-torveny-7-cikkelye/>.

Nagy eséllyel az ukrán oktatási miniszter is tudja, hogy bár fontos dolog, önmagában a nyelvtudás még nem garancia a boldogulásra. Ha így volna, minden ukrán anyanyelvű ember sikeres és boldog volna Ukrajnában, és – Ukrajna Külügyminisztériumának becslése szerint⁸ – nem kellene 12 és 20 millió közötti ukrán állampolgárnak (köztük nyilván sok millió ukrán anyanyelvűnek) külföldön keresnie a megélhetést.

Miközben Kijev az államnyelv oktatásának alacsony hatásfokára hivatkozva akarja megszüntetni a kisebbségek anyanyelvi oktatását, és a kétnyelvű oktatást erölteti, az ukrán állam retteg a kétnyelvűségtől (Cserniczkó–Máté 2017). Ezt igazolja az is, hogy az ukrán parlament által 2017. június 9-én 5670-д. számmal regisztrált nyelvtörvény tervezete 1. cikkelyének 7. bekezdése szerint a hivatalos többnyelvűség bevezetésének kísérlete olyan cselekedet, „amely az ország nyelvi alapú megosztottságához vezet, etnikai konfliktusokat és gyűlöletet gerjeszt, és Ukrajna alkotmányos rendjének és területi integritásának megsértésére vagy az alkotmányos rend megdöntésére irányul”.⁹

Ha a többségi társadalom a kétnyelvűséget veszélyesnek tartja, kevéssé tűnik hitelesnek, hogy az oktatási tárca azzal magyarázza a kisebbségek számára a két tannyelvű oktatás bevezetésének szükségességét nyelvén folyó oktatásnak az alsó tagozatra való visszaszorítását, hogy az majd segít kialakítani a megfelelő szintű ukrán nyelvtudást, vagyis a kétnyelvűséget.

3. A kárpátaljai oktatás kontextusa

A magyar tannyelvű iskolákban folyó nyelvoktatás színvonala és hatékonysága nem független az országban, illetve a régióban folyó oktatás általános színvonalától. Sajnos általában jellemző, hogy Kárpátalja egész oktatási rendszere rosszul teljesít a független tesztelésen. Az 1. táblázat adataiból kiderül, hogy Kárpátalja iskoláinak tanulói szignifikánsan rosszabb eredményeket értek el szinte minden tantárgyból a külső független tesztelésen 2012-ben, 2013-ban, 2014-ben és 2016-ban is, mint az országos átlag.

1. táblázat. *A felsőoktatási továbbtanuláshoz minimálisan szükséges pontszámot el nem érők százalékos aránya országos átlagban és Kárpátalján a 2012., 2013., 2014. és 2016. évi független tesztelés eredményei alapján tantárgyanként*
(A <http://testportal.gov.ua/reports/> honlapon közzölt éves beszámolók alapján)

Év	2012		2013		2014		2016	
Tantárgyak	Nem érte el a minimálisan szükséges pontszámot (%-ban)							
	Ukrajna	Kárpátalja	Ukrajna	Kárpátalja	Ukrajna	Kárpátalja	Ukrajna	Kárpátalja
ukrán nyelv és irodalom	9,2	16,1	9,1	14,3	9,0	13,8	9,1	27,3
angol nyelv	8,7	15,3	8,7	9,7	8,9	10,5	15,9	17,8
francia nyelv	10,1	36,4	3,4	12,5	6,1	13,2	12,8	27,0

⁸ <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/ukrainians-abroad> (2016. 11. 2.).

⁹ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61994 (2017. 6. 23.).

Év	2012		2013		2014		2016	
Tantárgyak	Nem érte el a minimálisan szükséges pontszámot (%-ban)							
	Ukrajna	Kárpátalja	Ukrajna	Kárpátalja	Ukrajna	Kárpátalja	Ukrajna	Kárpátalja
német nyelv	7,5	16,1	7,9	15,0	8,2	8,4	18,1	26,6
orosz nyelv	9,6	15,0	9,0	14,3	9,1	19,0	6,5	6,7
Ukrajna története	9,2	11,8	8,2	10,4	3,6	4,6	13,4	29,2
matematika	9,0	14,6	7,4	9,7	6,7	7,9	14,7	19,9
egyetemes történelem	9,5	12,3	9,3	10,6	8,2	7,4	–	–
fizika	9,1	9,6	8,2	7,5	6,1	5,5	16,5	15,4
kémia	8,2	9,2	10,3	13,0	8,9	8,5	12,4	8,4
biológia	7,7	9,2	9,0	12,7	9,1	12,5	10,2	14,0
földrajz	8,7	13,3	9,7	13,2	9,9	13,7	5,1	7,4
világirodalom	–	–	8,5	8,4	8,7	9,6	–	–

Az 1. ábra és az 1. táblázat adatait összevetve láthatjuk, hogy a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolák végzősei a kárpátaljai megyei átlagnál is jóval nagyobb arányban nem érték el a felsőoktatásban való továbbtanuláshoz szükséges minimális ponthatárt az ukrán nyelv és irodalom tesztvizsgán. A 2008-as tesztelés eredményeit elemezve azonban Orosz Ildikó arra a következtetésre jutott, hogy a legtöbb választható tantárgyból a magyar tannyelvű iskolákban érettségizettek elérik vagy némileg meghaladják a kárpátaljai ukrán tannyelvű iskolákban érettségizettek szintjét. Például matematikából, biológiából, fizikából jobb teljesítményt nyújtottak ukrán iskolákban érettségizett kortársaikhoz képest (Orosz et al. 2012: 150–64). Azaz a magyar tannyelvű iskolák tanulói nem minden tárgyból, hanem csak ukránból vannak lemaradva a megyei átlagtól, miközben Kárpátalja átlaga gyakorlatilag minden tárgyból rosszabb, mint az országos szint.¹⁰ Miközben a legtöbb tantárgyból Kárpátalja végzett az élen abban a tekintetben, hogy melyik ukrán megyében a legnagyobb a független tesztelésen rosszul teljesítők aránya, abban a rangsorban, amelyet a maximálisan megszerezhető 200 pontból legalább 180 pontot elértek hányada alapján szerkesztettek, a kárpátaljai érettségizőknek csak kivételesen sikerült az élmezőnybe kerülniük (Cserniczkó 2015a: 17–9). A minisztérium mégis csak a magyar iskolák ukrán nyelvből mutatott teljesítménye miatt aggódik. Például – bár empirikus kutatások igazolták, hogy a magyar tannyelvű iskolák tanulói jobban tudnak ukránul, mint angolul (Huszti–Fábián 2014; Máté 2017) – az angol nyelv mint tantárgy oktatásának alacsony színvonala nem készletti nyilatkozatokra az aktuális oktatási minisztert.

¹⁰ A táblázat kárpátaljai adatait megjelenítő oszlopaiban **vastag betűvel** emeltük ki, ha a kárpátaljai megyei átlag jobb, mint az országos. 2016-ban például fizikából és kémiából volt valamivel kisebb a minimum pontszámot el nem ért maturálók aránya, mint országos szinten.

4. Eltérő lehetőségek és esélyek, azonos követelmények

A kisebbségek előtt rendszerint három út áll: integráció, asszimiláció, szegregáció. A nemzeti kisebbségek oktatásának legfontosabb céljai közé tartozik a nemzeti és nyelvi identitás megőrzésének támogatása és a társadalmi integráció lehetőségének biztosítása (Vančo 2015). Az integrációnak szükséges eszköze a kétnyelvűség: a többségi nyelv ismerete biztosítja a teljes körű részvétel lehetőségét a társadalmi életben, az anyanyelv megőrzése pedig a saját identitás és kultúra megtartását biztosítja. Az asszimiláció folyamatában is szükséges a kétnyelvűség, ám itt csak átmeneti jelenségként. Addig van rá szükség, amíg a kisebbségi közösség fokozatosan átáll az új, többségi egynyelvűségre, általában átvéve az új kultúrát és identitást is (esetleg megtartva korábbi identitásának és kultúrájának néhány marginális elemét). A szegregációhoz nincs szükség kétnyelvűségre. A csak anyanyelvi egynyelvűség azonban nem teszi lehetővé sem a horizontális, sem a vertikális mobilitást, bezárja az egyént saját közösségébe. A fentebb idézett két oktatási miniszter és ukrán kutatók (pl. Kulyk 2013) szintén az integrációra és az ehhez feltétlenül szükséges ukrán nyelvtudásra hivatkozva javasolják a kétnyelvű oktatás bevezetését a Kárpátalján folyó magyar nyelvű oktatás helyett (Cserniczkó–Husztí–Bárány 2015: 186–7).

Nem mindegy azonban, hogyan értelmezzük az integráció fogalmát. „[A] kisebbségi és többségi integráció fogalma eltérhet: míg például a többség az anyanyelvi oktatást szeparálódásnak nevezheti, és minden alkalmat megragadhat az anyanyelv visszaszorítására még az anyanyelvi iskolarendszeren belül is, addig a kisebbségi érdekérvényesítés mellett érvel, hogy az anyanyelvi oktatás alapvető jog, és a közösségként való társadalmi integrációt is elősegíti” – írja Papp Z. Attila (2012: 13). Az integráció nem csupán a lehetőségek azonosságát jelenti. Tove Skutnabb-Kangas és Jim Cummins (1988: 393) például amellet foglalt állást, hogy a társadalmi igazságosság nem a lehetőségek azonosságában rejlik, hanem az eredmények azonosságában. A kötelező ukrán nyelv és irodalom vizsga adataiból azonban jól látszik: az ukrán és a magyar tannyelvű iskolák végzőseinek eredményei messze állnak egymástól. Felmerül a kérdés: miért?

A válasz egyik eleme az, hogy az ukrainai oktatáspolitikai sajátosan értelmezi az „azonos lehetőségek” fogalmát. Miközben a független tesztelésen az ukrán nyelv és irodalom vizsgán azonos követelményeket támasztanak minden vizsgázóval szemben, a fiatalok nem azonos esélyekkel és lehetőségekkel indulnak.

Az egyik nyilvánvaló eltérés, hogy az ukrán tannyelvű iskolákból érkező diákok anyanyelvükből és nemzeti irodalmukból vizsgáznak, a magyar nyelven oktató intézményekben tanulók viszont egy anyanyelvüktől eltérő nyelvből és egy másik nemzet irodalmából tesznek vizsgát. Bár az „Ukrán nyelv” mint tantárgy azonos néven – Українська мова – szerepel minden ukrainai oktatási intézmény tan- és órarendjében, könnyű belátni, hogy teljesen mást takar az ukrán, illetve a magyar tannyelvű iskolákban. Az egyik iskolában az ukrán egyezik a tannyelvvél és a gyerekek (többségének) anyanyelvével, a másokban az állam hivatalos nyelve, amely egyaránt különbözik a tanulók (többségének) anyanyelvétől és az oktatás nyelvétől. A különbséget Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma

is elismeri, hiszen hivatalos honlapjának tanúsága szerint más-más tanterveket és tankönyveket hagy jóvá az „Ukrán nyelv”, illetve „Ukrán irodalom” tantárgy oktatásához az ukrán, illetve a magyar tannyelvű iskolák számára.¹¹ Az ukrán nyelv és irodalom független tesztelés során azonban ugyanazt a tudást követeli meg minden érettségizőtől, függetlenül attól, hogy mi az anyanyelve, vagy hogy milyen tannyelvű iskolát végzett.

Ennél is nyilvánvalóbb az a diszkrimináció, ami az ukrán, illetve magyar tannyelvű iskolákban tanulók „Ukrán nyelv” tantárgyra fordított óraszámai terén tapasztalható. Többször is felhívtuk a figyelmet arra, hogy az ukrán tannyelvű iskolákban magasabb az erre a tárgyra fordított óraszám, mint a magyar nyelven oktató intézményekben (Csernicskó 2012: 103–4, 2015b: 14–5, 2017: 227–8; Csernicskó–Huszi–Bárány 2015: 195–7). Most nem általában vizsgáljuk a kérdést, hanem konkrétan azt mutatjuk be, hogy azok a fiatalok, akik 2017-ben vizsgáltak a független tesztelés keretében ukrán nyelv és irodalomból, iskolás éveik alatt összesen hány órában tanulták az „Ukrán nyelv” és az „Ukrán irodalom” tantárgyakat.

Ukrajnában a közoktatás 11 évfolyamos és háromfokozatú: az első fokozatra (1–4. osztály) épül a második (5–9. osztály), majd a harmadik (10–11. osztály). A kijevi oktatási tárca minden tanévre hivatalos levélben tudatja az iskolákkal az egyes tantárgyak oktatására rendeletben előírt heti óraszámokat. A tanév 35 oktatási hétből áll. Külön óraháló készül az ukrán tannyelvű, illetve a nemzeti kisebbségek nyelvén oktató iskolák számára. A 2. táblázatban azt foglaltuk össze, hogy milyenek voltak az Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma által előírt óraszámok az ukrán és a magyar tannyelvű iskolába járó azon tanulók számára, akik 2006. szeptember 1-jén kezdték az iskolát az 1. osztályban, és 2017-ben (a 11. osztály végén) tettek érettségit hagyományos közoktatási intézményekben.¹²

Ennek az évfolyamnak az óraszámait a 2006–2007. tanévtől a 2009–2010. tanévig (1., 2., 3. és 4. osztály) egy 2005-ben kiadott miniszteri rendelet határozta meg.¹³ A 2010–2011. tanévtől a 2013–2014. tanévig (5., 6., 7. és 8. osztály) egy 2009-ben kelt miniszteri rendelet alapján folyt az oktatás.¹⁴ A következő, 2014–2015. tanév (9. osztály) óraszámait egy 2014-es rendelet írta elő.¹⁵ Az utolsó két évfolyamra, vagyis a 2015–2016. és 2016–2017. tanévre (10–11. osztály) érvényes óraszámokat egy korábbi, még 2010-ben a középiskolai évfolyamokra vonatkozó rendelet szabályozta.¹⁶

¹¹ <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html> (2017. 4. 29.).

¹² Tehát nem gimnáziumban (amely Ukrajnában 7 évfolyamos: 5–11. osztály), nem líceumban (2 vagy 4 évfolyamos: 10–11. vagy 8–11. osztály), illetve nem olyan intézményben, ahol elmélyülten (azaz jóval magasabb óraszámokban) oktatnak idegen nyelveket.

¹³ Наказ Міністерства освіти і науки України № 682 від 29 листопада 2005 р. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS3654.html (2017. 4. 29.).

¹⁴ Наказ Міністерства освіти і науки України № 66 від 5 лютого 2009 р. <http://old.mon.gov.ua/about-ministry/normative/4308-> (2017. 4. 29.).

¹⁵ Наказ Міністерства освіти і науки України № 664 від 29 травня 2014 р. [http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/nmon-664-29052014-\(3\).pdf](http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/nmon-664-29052014-(3).pdf) (2017. 4. 29.).

¹⁶ Наказ Міністерства освіти і науки України № 834 від 27 серпня 2010 р. http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/8801/ (2017. 4. 29.).

2. táblázat. Az „Ukrán nyelv” (Українська мова) tantárgy heti és éves óraszámai az ukrán, illetve a magyar tannyelvű iskolákban (az 1. osztályt 2006-ban kezdő, a 11. osztályt 2017-ben végző évfolyam számára)

Tanév	Osztály	Heti óraszám		Összesített óraszám a tanév folyamán		Különbség
		ukrán tannyelvű iskola	magyar tannyelvű iskola	ukrán tannyelvű iskola	magyar tannyelvű iskola	
2006/2007.	1. osztály	8	3	280	105	175
2007/2008.	2. osztály	7	3	245	105	140
2008/2009.	3. osztály	7	4	245	140	105
2009/2010.	4. osztály	7	4	245	140	105
2010/2011.	5. osztály	3,5	3	122	105	17
2011/2012.	6. osztály	3	3	105	105	0
2012/2013.	7. osztály	3	2	105	70	35
2013/2014.	8. osztály	2	2	70	70	0
2014/2015.	9. osztály	2	2	70	70	0
2015/2016.	10. osztály	2	2	70	70	0
2016/2017.	11. osztály	2	2	70	70	0
Mindösszesen		46,5	30	1627	1050	577

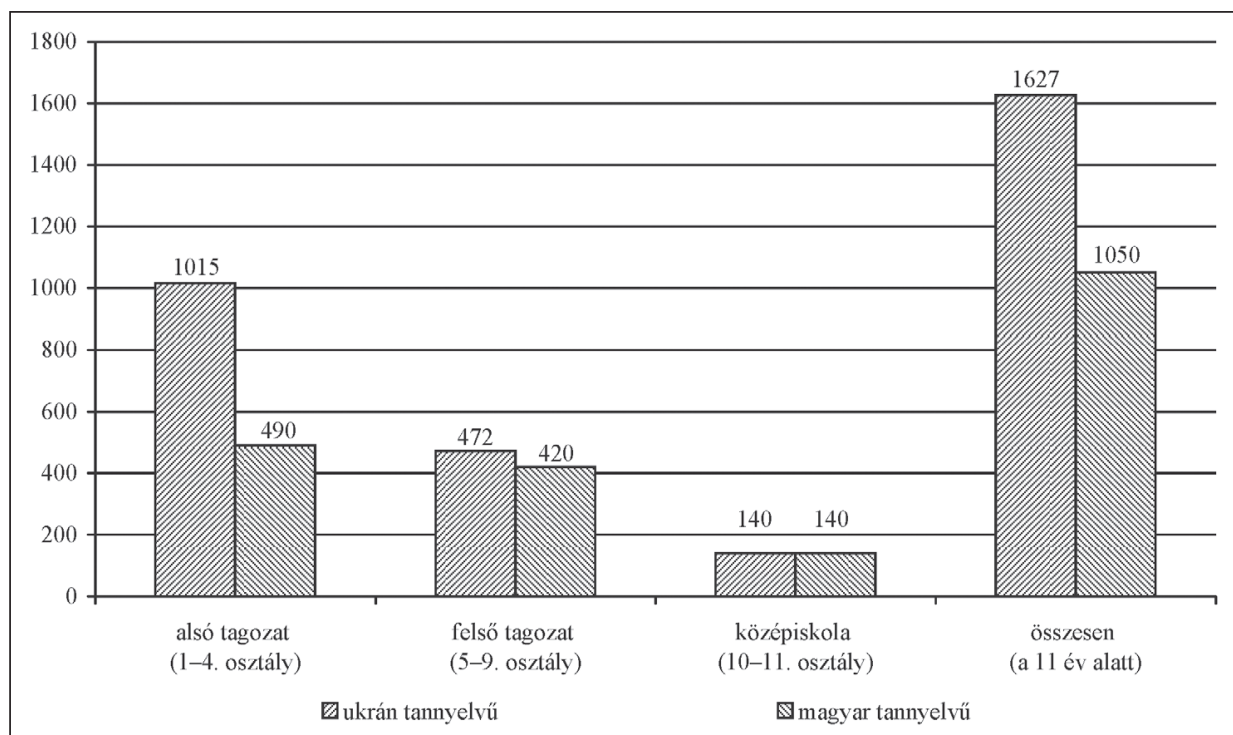
Amint a 2. táblázatból látható, az ukrán tannyelvű iskolába járók a 11 évfolyam alatt összesen 1627 órában tanulták az „Ukrán nyelv” tantárgyat, a magyar tannyelvű iskolákban viszont ugyanerre csupán 1050 óra, azaz 577 órával kevesebb jutott. A különbség jelentős: a magyar iskolás csupán kétharmadát töltötte az „ukrán nyelv” tantárgy tanulásával ahhoz képest, amit ugyanerre az ukrán iskolásnak biztosítottak. Az eltérés épp a nyelvtanulás kezdeti fázisában, az alsó tagozaton (1–4. osztály) volt a legnagyobb (2. ábra). A 11. évfolyam végén azonban mindenkinek – függetlenül attól, milyen nyelvű iskolába járt – ugyanazokat a feladatokat kell megoldani a független tesztelésen.¹⁷

Egészen biztosak lehetünk abban, hogy az ukrán és magyar tannyelvű iskolában végzett diákok ukrán nyelv és irodalom tesztvizsgán nyújtott teljesítménye közötti szignifikáns eltérés nem kis részben a fent említett tényezőkkel magyarázható: (1) az ukrán iskolában tanulók anyanyelvükön és anyanyelvükből vizsgáznak; (2) egy olyan tárgyból tesznek érettségi és egyben felvételi vizsgát, amely egyezik tanulmányaik nyelvével, (3) és amelyet sokkal magasabb óraszámban tanulhatnak, mint magyar tannyelvű intézménybe járó kortársaik.

Ha a fentiek mellett figyelembe vesszük azokat a további tényezőket, amelyek az ukrán nyelv hatékony és eredményes oktatásához hiányoznak a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban,¹⁸ nem lepődhetünk meg azon, hogy ilyen gyengék ezen intézmények tanulóinak eredményei a független tesztelésen.

¹⁷ Ukrán irodalomból nincs különbség az ukrán és magyar tannyelvű iskolák óraszámja között: a 11 év alatt mindkét iskolatípusban összesen 770 ukrán irodalomóra volt a 2017-ben érettségizőknek.

¹⁸ Nem megfelelő tantervek, rossz tankönyvek, hiányzó szaktanárok stb. Erről részletesen lásd Cserniczkó 1998b, 2012.

2. ábra. Az „Ukrán nyelv” tantárgy összesített óraszámai az ukrán, illetve magyar tannyelvű iskolákban (2017-ben érettségiző korosztály)

Mivel a kárpátaljai magyar közoktatás nem tudja az eredményes, ukrán nyelven folyó felsőfokú képzésre felkészíteni a tanulókat, a magyar szülők jelentős része ukrán tannyelvű iskolát választ gyermekének (Csernicskó 2013: 411–24). Sokan úgy próbálják orvosolni a problémát, hogy külföldön, elsősorban Magyarországon folytatják közép- és felsőfokú tanulmányaikat. Ezeknek az ukrán állampolgároknak a legnagyobb része azonban már nem tér vissza szülőföldre. Akik pedig hazajönnek, azok előtt ismét ott tornyosul a probléma: az ukrán nyelv ismeretének a hiánya. Ha az ukrán államnak valóban az integráció elősegítése a célja, akkor sürgősen át kell alakítania a nyelvoktatást.

5. Valóban nem tudunk ukránul?

A magyar tannyelvű iskolák érettségizőinek a független tesztelés ukrán vizsgáján elért gyenge teljesítményéből az oktatási minisztérium és sokan mások is arra következtetnek, hogy a kárpátaljai magyarok nem tudnak ukránul. Ha azonban a független tesztelést szervező és lebonyolító intézmény hivatalos honlapján¹⁹ alaposan megvizsgáljuk az ukrán nyelv és irodalom kötelező tesztvizsga követelményeit és feladatsorait, akkor kiderül, hogy azokat úgy állították össze, hogy a vizsga valójában nem a nyelvtudást méri.

¹⁹ Український центр оцінювання якості освіти. <http://testportal.gov.ua/> (2017. 4. 29.). A 2017. évi ukrán nyelv és irodalom vizsga követelményei itt érhetők el: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2016/12/ukrainian_lan_lit-1.pdf (2017. 4. 29.).

Az ukrán nyelv és irodalom független tesztelés feladatsora három részből áll. Az első az ukrán nyelv. Ez feleletválasztós grammatikai feladatokat tartalmaz, ahol minden feladatnál négy válaszlehetőség közül kell bekarikázni a helyes választ. A második rész az ukrán irodalom. Itt hasonló típusú feladatok várnak az érettségizőkre. A harmadik részben egy megadott témáról kell egy legalább 100 szavas véleménykifejtő esszét (fogalmazást) írni.²⁰ A nyelvtani feladatok és az esszé pontszámai alapján számítják ki az érettségi vizsga pontszámait; a felsőoktatási felvételi eljárásba vitt pontok meghatározása során az ukrán irodalom feladataiból megszerzett pontokat is figyelembe veszik.

Az ilyen vizsga során nem derül ki, hogy a vizsgázó birtokában van-e a négy alapvető nyelvi készségnek (beszédértés, beszéd, olvasás, írás) ukrán nyelven, hiszen a nyelvi részben alapvetően grammatikai ismereteket kérnek számon a tanulókon. Ez azonban nem alkalmas arra, hogy felmérje a gyerekek ukrán nyelvtudását. Ennek ellenére – amint a fentebb idézett miniszteri nyilatkozatokból is látjuk – Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma a független tesztelés eredményeire alapozva állítja azt, hogy a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolák végzősei nem beszélnek megfelelő szinten az államnyelvet, és erre hivatkozással akarja megszüntetni a magyar nyelvű oktatást, illetve bevezetni a kétnyelvű képzést.

Ha valakinek a kerékpár alkatrészeiből és működési elveiből kell vizsgát tenni, bemagolhatja, hogy milyen elemekből áll a bicikli, és milyen fizikai törvényszerűségek alapján működik, de nem biztos, hogy fog tudni biciklizni. Aki viszont magabiztosan képes közlekedni a kerékpárjával akár a városi forgalomban is, korántsem biztos, hogy fel tudja sorolni a jármű összes alkotóelemét, illetve talán fogalma sincs arról, milyen fizikai törvények alapján működik a szerkezet, amelyen közlekedik. Az ukrán nyelvből szervezett független tesztelés (központi érettségi és felvételi) jelenleg elsősorban azt méri fel, ismerik-e a gyerekek a kerékpár szerkezeti elemeit és működési elvét (az ukrán nyelv szerkezetét és grammatikai szabályait), nem pedig azt, hogy tudnak-e biciklizni (nem azt tehát, hogy értenek, beszélnek, olvasnak és írnak-e ukránul).

Nem szükséges hosszan bizonygatni, hogy az elvont mechanikai/grammatikai ismereteknek nem sok hasznát veszi a mindennapi életben az, aki szeretne átbiciklizni a szomszéd faluba, illetve beszélgetni szeretne ukrán anyanyelvű ismerőseivel. A minden nap kerékpározók millióinak fogalmuk sincs a bicikli működési elveiről, mégis vígan száguldoznak. Ukrán anyanyelvűek százezrei lennének képtelenek sikeresen levizsgázni az ukrán nyelvből szervezett független tesztelésen, de ettől még magabiztosan írnak, olvasnak, beszélnek ukránul. El kell végre döntenie a minisztériumnak, mit vár a magyar tannyelvű iskolák végzőseitől: hogy magas szinten ismerjék az ukrán nyelv grammatikai rendszerét, vagy azt, hogy legyenek képesek sikeresen kommunikálni ukránul szóban és írásban.

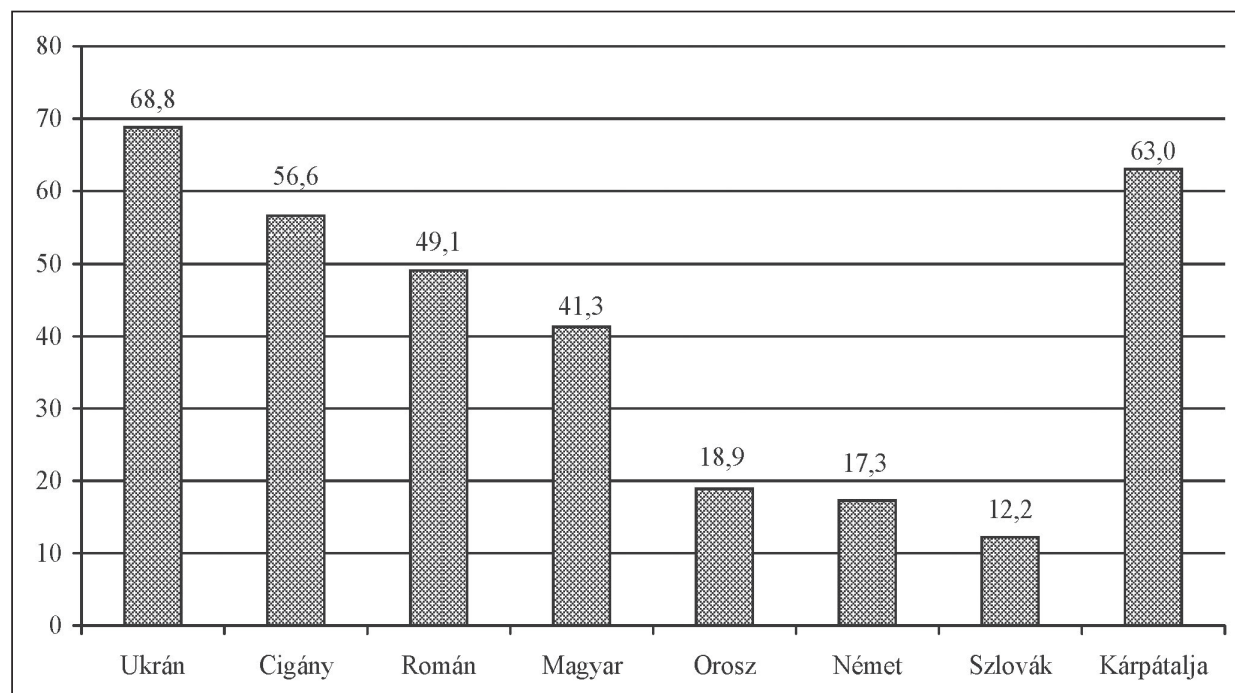
Meggyőződésünk szerint az elsődleges cél az, hogy a kárpátaljai magyar gyerekek – mint Ukrajna állampolgárai – elsajátíthassák az iskolában az ukrán nyelv-

²⁰ A 2016. évi feladatlap elérhető itt: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2016/12/urk_mova_test_16.pdf (2017. 4. 29.).

vet, ami azt jelenti, hogy legyenek képesek érteni, beszélni, olvasni és írni ukránul a mindennapi szükségleteiknek, igényeiknek megfelelően. Nem elvont elméleti, hanem hasznosítható funkcionális tudásra van szükségük (Tolcsvai Nagy 2015; Kozmács 2015). A nemzeti kisebbségekhez tartozók sikeres társadalmi integrációját ugyanis nem az segíti, ha jól ismerik az ukrán ige- és névszóragozás szabályait, és ügyesen tudnak többszörösen összetett mondatokat elemezni, hanem az, ha értik, amit ukránul mondanak vagy írnak nekik, valamint szóban és írásban is képesek kifejezni gondolataikat az államnyelven. Mindemellett persze az sem mellékes, hogy megtartsák saját nyelvüket és kultúrájukat, és lehetőség szerint el-sajátítsanak (legalább) egy nemzetközi idegen nyelvet is (Beregszászi 2002).

6. Adatok a kárpátaljai magyarok nyelvtudásáról

Ha nem a független tesztelés eredményeiből, hanem más adatok alapján próbálunk következtetni a kárpátaljai magyarok nyelvtudására, akkor először érdemes a hivatalos népszámlálás eredményeihez fordulni. A mindeddig első és egyetlen 2001-es ukrainai census során az ukrán állampolgárok anyanyelve mellett arra a nyelvre is rákérdeztek, amelyet a megkérdezett saját bevallása szerint „szabadon beszél” (Cserniczkó–Molnár 2015). A kárpátaljai magyar nemzetiségűek 41,3%-a úgy nyilatkozott a népszámlálás során, hogy anyanyelve mellett egyetlen más nyelvet sem beszél szabadon. Összevetésként: a régióban élő ukránoknak 68,8%-a, az oroszoknak pedig a 18,9%-a válaszolta ugyanezt (3. ábra). A magyar nemzetiségűek 46,7%-a felelte azt a census során, hogy „szabadon beszél” ukránul, 30,5% pedig oroszul.

3. ábra. A csak anyanyelvükön beszélők százalékos aránya Kárpátalján nemzetiségenként a 2001-es népszámlálás adatai alapján

Legutóbb 2016 nyarán végeztünk olyan empirikus kutatást, amelynek során a kárpátaljai magyarok nyelvtudására is rákérdeztünk. Az 5 kutatóintézet együttműködésében lefolytatott *Tandem 2016* című kérdőíves szociológiai vizsgálatban összesen 1200 adatközlőt kérdeztünk meg 74 kutatóponton. A minta egyik része (800 adatközlő) ukrán nyelven, másik pedig (400 fő) magyarul töltötte ki a kérdőívet. A súlyozott minta ukrán része reprezentálja Kárpátalja ukrán, a 400 fős magyar minta pedig a régió magyar lakosságát nem, kor és településtípus szerint. A kérdőívben arra kértük az adatközlőket, hogy egy hatfokozatú skálán ítéeljék meg saját nyelvtudásuk szintjét.²¹ Ahogyan a korábbi, hasonló vizsgálatok eredményeiből (Cserniczkó 2012: 9–34), az adatokból ezúttal is az derül ki, hogy a kárpátaljai magyarok nyelvtudása változatos (3. táblázat).

3. táblázat. Kárpátaljai magyarok nyelvtudása
a *Tandem 2016* című szociológiai vizsgálat adatai alapján (N=400)

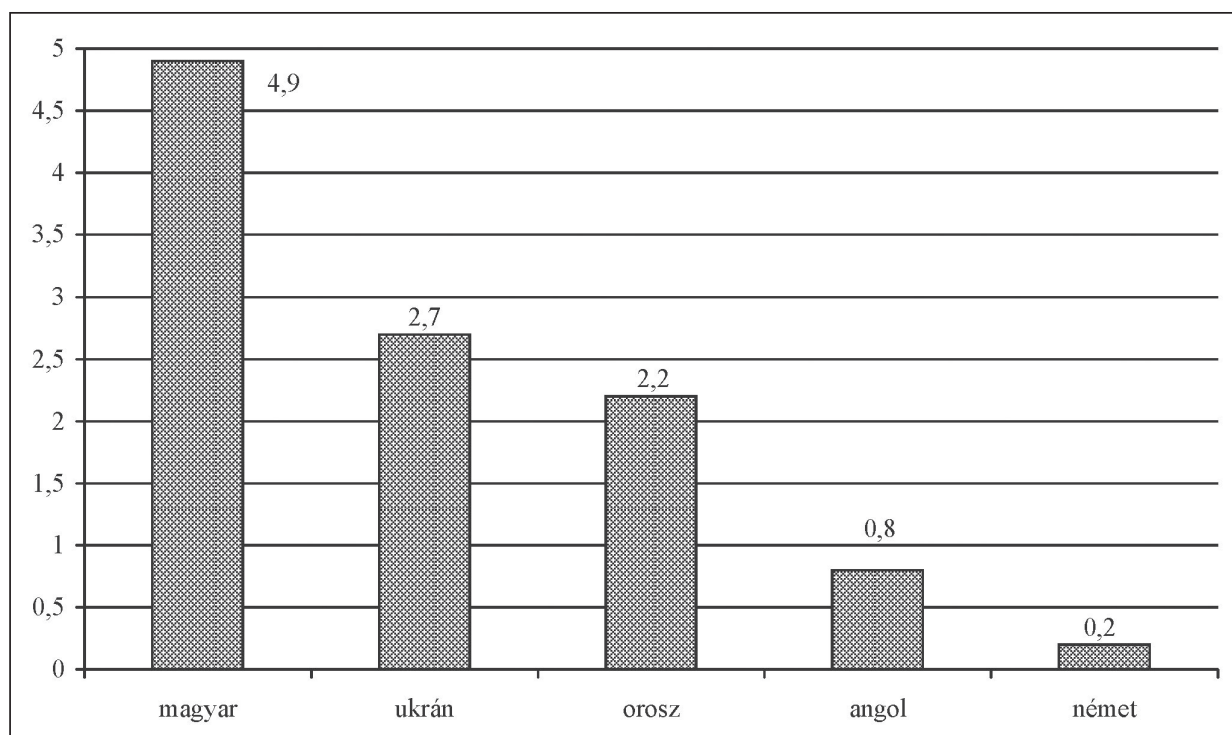
	magyar	ukrán	orosz	angol	német
5) anyanyelve	92,6	10,3	2,3	0	0
4) jól, helyesen beszél és ír	3,0	19,3	18,8	2,9	0
3) jól beszél, kisebb hibákkal	3,0	25,0	26,3	9,0	0,1
2) beszél, de kifejezési nehézségekkel	1,1	27,1	20,7	12,4	4,1
1) érti, de nem beszél	0,1	12,9	17,1	13,9	12,4
0) nem érti és nem is beszél	0,1	5,3	14,5	61,5	83,2

Ha a kérdőív nyelvtudásra vonatkozó kérdéskategóriáinak számbeli értéket tulajdonítunk, kiszámítható a kárpátaljai magyarok átlagos nyelvtudásszintje. A *nem érti és nem beszél* kategória 0 értéket kapott (hiszen azt fedi, hogy az adatközlő egyáltalán nem rendelkezik értékelhető nyelvtudással az adott nyelven), az *anyanyelve* kategória pedig a legmagasabb, 5-ös értéket kapta (az értékeket lásd a 3. táblázat első oszlopában). Az így kapott adatokból kiderül, hogy a kárpátaljai magyarok átlagos magyar nyelvi tudásszintje anyanyelvi. Ukránul átlagosan jól beszélnek kisebb hibákkal, oroszul beszélnek ugyan, de kifejezésbeli nehézségekkel. Angolul értenek ugyan, de nem beszélnek, németül pedig nem értenek, nem beszélnek (4. ábra).

Azt is megkérdeztük adatközlőinktől, hogy elégedettek-e jelenlegi nyelvtudásuk szintjével. A kárpátaljai magyarok reprezentatív mintájának abszolút többsége, 56,5%-a elégedett ukrán nyelvtudásának a fokával, 42,7% azonban szeretné fejleszteni az államnyelvi ismereteit (a nem válaszolók, bizonytalanok aránya 0,8%).

Bár a census és az idézett kutatás adatai egyaránt önbevallásra épülnek, a két, egymástól független adatsorból jól látszik, hogy árnyalásra szorul az az állítás, hogy a kárpátaljai magyarok nem tudnak (jól) ukránul. Az eredmények arra világítanak rá, hogy a kárpátaljai magyarok jelentős része úgy ítéli meg, hogy ukránnyelv-tudásának jelenlegi szintjével elboldogul szülőföldjén, vagyis a számára megfelelő mértékben integrálódott. Akinek a foglalkozása, szociális hálójának megköveteli, jól megtanul

²¹ Írásunk szempontjából most csak a magyarok nyelvtudása érdekes, ezért az ukránok nyelvtudását nem elemezzük.

4. ábra. Kárpátaljai magyarok átlagos nyelvtudásszintje a Tandem 2016 című kutatás adatai alapján (N=400)

ukránul, ám akinek sem a megélhetése, sem a környezete nem függ az államnyelv ismeretétől, az nyilván alacsonyabb szintű nyelvtudással is jól boldogul. Ha Kijev nem elégedett ezzel, és anyanyelvi szintű nyelvtudást vár el a kárpátaljai magyaroktól, akkor az már korántsem az integrációról szól, hanem az asszimiláció elvárásáról.

7. Az „Ukrán nyelv” tantárgy oktatásának céljai a magyar tannyelvű iskolákban

Ha valaki intézményes körülmények között (például iskolában) elkezd tanulni egy olyan nyelvet, amely számára nem első nyelv (nem anyanyelv), hanem második nyelv (vagy államnyelv), akkor a cél nem lehet az, hogy – heti néhány órában folyó nyelvoktatás keretében – anyanyelvi szintű nyelvtudásra tegyen szert.

Azok nyelvtudásának szintjét, akik nem anyanyelvként beszélnek egy nyelvet, ma már egész Európában egységes szempontok szerint határozzák meg: a Közös Európai Referenciakeret alapján.²² Eszerint több nyelvi szintet különböztetnek meg. Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma szintén erre alapozva határozza meg az idegen nyelv tantárgy esetében azt, hogy az egyes oktatási szintek végén (a 4., a 9. és a 11. osztályban) a tanulóknak milyen szintet kell

²² Angolul: Common European Framework of Reference for Languages, rövidítve CEFR; magyar rövidítése KER. Ukránul is elérhető: Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. <http://www.britishcouncil.org/uk/ukraine-exams-common-european-framework.htm> (2017. 4. 29.).

elérniük a nyelvtanulásban (Máté 2017: 249–50). Az ukrán mint államnyelv, második nyelv esetében azonban a minisztérium nem határozta meg azt, hogy a nem ukrán tannyelvű iskolákban a tanulóknak a 4., a 9. és a 11. osztály végére milyen nyelvtudásszintet kell elérniük ukrán nyelvből. Ez azt feltételezi, hogy Kijev anyanyelvi (a KER szintjei alapján C2 vagy legalább C1) szintű nyelvtudást vár el a kárpátaljai magyar gyerekektől ukrán nyelvből. Ez azonban nyelvpedagógiai nonszensz (Poór 2015: 34).

Ukrajnában kidolgozták (és Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma jóváhagyta) az ukrán mint idegen nyelv vonatkozásában a KER követelményszintjeit.²³ A nemzeti kisebbségek nyelvén oktató iskolák számára kidolgozott állami szabványokban és a tantervekben azonban nem alkalmazzák ezt a szempontrendszert. Ehelyett – amint ezt a független tesztelés követelményei igazolják – Kijev anyanyelvi tudásszintet vár el minden ukrainai érettségizőtől, és továbbra is elméleti, grammatikai központú a tananyag ukrán nyelvből.

Teljesen érthetetlen például, mi szükség van arra, hogy 3. osztályban – amikor a magyar anyanyelvű gyermek még csak harmadik éve tanulja (heti 3 órában) az ukrán nyelvet – a magyar tannyelvű iskolák tanulói „A mondat fő és bővítő részei”, „A képzők helyesírása” vagy „A magán- és mássalhangzók váltakozása a szótövekben” témakörökkel ismerkedjenek. Már az alsó tagozat osztályaiban olyan grammatikai fogalmak elsajátítását követelik meg a magyar ajkú, az államnyelvvél jórészt csak az iskolai tanórákon találkozó gyermekektől, mint például a 4. osztályok számára 2004-ben kiadott ukránnyelv-tankönyv alábbi témakörei: „Prepozíció, elöljáró. Általános tudnivalók. A prepozíciók, az elöljárók és a prefixumok megkülönböztetése” (Kryhan és mtsai 2004: 144–5).

Ahelyett tehát, a magyar tannyelvű iskolákban ukrán nyelvet oktatnának, az ukrán nyelvről tanítanak elvont grammatikai ismereteket. A magyar nyelven oktató intézményekben a KER alapján kellene meghatározni, hogy a tanulóknak az egyes iskolai szintek végére milyen nyelvtudásszintet kell elérniük ukrán nyelvből. Az iskolai nyelvoktatásnak valóban nyelvoktatássá kell válnia: a magyar gyerekeket meg kell tanítani ukránul. Az egyes iskolai szintek végén tett vizsgákon pedig a megszerzett nyelvtudás szintjét kell mérni, ám semmiképp sem a független tesztelés során jelenleg alkalmazott módszerekkel.

8. Összefoglalás

Az államnyelv megtanulásának joga fontos nyelvi emberi jog (Skutnabb-Kangas 1999: 58; Phillipson–Rannut–Skutnabb-Kangas 1994). Skutnabb-Kangas (1997: 27) azt írja: „az identitás, az egyenlő részvétel és a demokrácia elvei alapján a nyelvi kisebbségek számára a két- vagy többnyelvűség az elérendő oktatási cél; hogy ez egyben a nyelvi többséget is gazdagító, elérendő cél; és hogy az iskoláknak kötelességük lenne annak biztosítása, hogy minden kisebbségi gyermek két- vagy többnyelvűvé válhassék”.

²³ <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/1410876247/> (2017. 4. 29.).

Az ukrán állam jelenleg nem biztosítja a feltételeket egy fontos nyelvi emberi jog gyakorlásához. Ha ugyanis kárpátaljai magyar gyerekek ezrei 11 éven át (az 1. osztálytól a 11. osztályig) tanulják az „Ukrán nyelv” tantárgyat, és mégsem tanulnak meg ukránul, akkor biztosak lehetünk abban, hogy ez az oktatás rosszul működik (Laihonen 2015), a tantárgy oktatására fordított hatalmas összeg pedig kidobott pénz. Ha másért – például elvont nyelvi emberi jogok okán vagy a kisebbségek integrációja érdekében – nem, legalább az elkótyavetyélt milliók miatt érdemes volna alaposan átgondolnia mindezt a kijevi oktatási tárca irányítóinak, és végre nem a magyarokat kellene folyton elmarasztalnia az államnyelv oktatásának eredménytelensége miatt, hanem a rosszul működő rendszert és az alapjául szolgáló elveket, beidegződéseket volna szükséges átalakítani (vö. Péntek 2009).

Persze mindennek csak akkor van értelme, ha a cél valóban a kisebbség integrálása és az, hogy a kárpátaljai magyarok megtanuljanak ukránul. Tudjuk ugyanis, hogy „[a] beolvasztó célú politikának nem érdeke, hogy az anyanyelvű iskolában tanuló diákok jól elsajátítsák a többségi nyelvet, ezért nem törekszenek a korszerű módszerek bevezetésére” (Lanstyák–Szabómihály 2002: 87). Ha az ukrán állam célja nem a kárpátaljai magyar közösség integrációjának támogatása, hanem a szegregáció vagy az asszimiláció, akkor Kijevből nézve a 25 éve alkalmazott oktatáspolitikája nem kidobott pénz, hanem befektetés.

SZAKIRODALOM

- Beregszászi Anikó 2002. A kárpátaljai magyarság nyelvhasználati sajátosságai a nyelvi tervezés szemszögéből. *Kisebbségkutatás* 2: 368–75.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István – Orosz Ildikó 2001. *Nyelv, oktatás, politika*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász.
- Csernicskó István 1998a. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutatató Műhely, Budapest.
- Csernicskó István 1998b. Az ukrán nyelv Kárpátalján. *Regio* 1: 5–48.
- Csernicskó István 1998c. Az ukrán nyelv oktatása Kárpátalja magyar iskoláiban. In: Lanstyák István – Szabómihály Gizella (szerk.): *Nyelvi érintkezések a Kárpát-medencében különös tekintettel a magyarpárú kétnyelvűsége*. Kalligram Könyvkiadó – A Magyar Köztársaság Kulturális Intézete, Pozsony, 44–59.
- Csernicskó István 2012. *Megtanulunk-e ukránul? A kárpátaljai magyarok és az ukrán nyelv*. PoliPrint, Ungvár.
- Csernicskó István 2013. *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Csernicskó István 2015a. A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás színvonaláról. In: Márku Anita – Hires-László Kornélia (szerk.): *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép*. Autdor-Shark, Ungvár, 13–26.
- Csernicskó István 2015b. Az ukrán mint államnyelv oktatása Kárpátalján: helyzet, problémák és feladatok. In: Vančo Ildikó – Kozmács István (szerk.): *Nyelvtanulás – nyelvtanítás. Fókuszban az államnyelv oktatása kisebbségek számára*. Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, 11–22.
- Csernicskó István 2016. A kétnyelvű Ukrajna. In: Hires-László Kornélia (szerk.): *Nyelvhasználat, kétnyelvűség. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból II*. Autdor-Shark, Ungvár, 13–44.
- Csernicskó István 2017. Дискриминация учащихся школ Украины с венгерским языком обучения. In: Márku Anita – Tóth Enikő (szerk.): *Többynyelvűség, regionalitás, nyelvoktatás. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III*. RIK-U, Ungvár, 223–33.

- Cserniczkó István – Huszti Ilona – Bárány Erzsébet 2015. Kisebbségi kétnyelvűség és integráció: biztos, hogy a két(tan)nyelvű oktatás a megoldás? In: Kozmács István (szerk.): *Kétnyelvűségi szöveggyűjtemény*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra, 177–211.
- Cserniczkó István – Máté Réka 2015. Bilingualism in Ukraine: Value or Challenge? *Sustainable Multilingualism* 10: 14–35.
- Cserniczkó István – Molnár József 2015. Valós és/vagy konstruált valóság az ukrainai népszámlálásokban. *Regio* 3: 46–79.
- Cserniczkó István (szerk.) 2003. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász.
- Huszti Ilona – Fábrián Márta 2014. Az ukrán és angol nyelv tanításának összehasonlító elemzése beregszászi magyar iskolákban végzett kutatások alapján. In: Bárány Erzsébet – Cserniczkó István (szerk.): *Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність. Матеріали міжнародної наукової конференції*. Видавництво В. Падяка, Ungvár, 109–19.
- Kozmács István 2015. Funkcionális alapú kisebbségi anyanyelvoktatás mint az államnyelv sikeres oktatásának feltétele. In: Vančo Ildikó – Kozmács István (szerk.): *Nyelvtanulás – nyelvtanítás. Fókuszban az államnyelv oktatása kisebbségek számára*. Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, 129–36.
- Kryhan, Sz. – Maidan, A. – Szerhijcsuk, J. 2004. *Українська мова. Підручник для 4 класу загальноосвітніх закладів з угорською мовою навчання*. Букрек, Чернівці.
- Kulyk, Volodymyr 2013. Combining identity and integration: comparative analysis of schools for two minority groups in Ukraine. *Compare: A Journal of Comparative and International Education* 43(5): 622–45.
- Laihonen, Petteri 2015. A nyelvoktatás elmélete es gyakorlata ma: betekintés a finn oktatásába és azon túl. In: Vančo Ildikó – Kozmács István (szerk.): *Nyelvtanulás – nyelvtanítás. Fókuszban az államnyelv oktatása kisebbségek számára*. Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, 43–56.
- Lanstyák István – Szabómihály Gizella 2002. Nyelvpolitika a kisebbségek oktatásában. In: Lanstyák István – Szabómihály Gizella: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 76–83.
- Máté Réka 2017. Az idegennyelv-oktatás hatékonyságvizsgálata kárpátaljai magyar tannyelvű középiskolák 11. osztályos tanulóinak körében. In: Bodó Barna – Szoták Szilvia (szerk.): *Fiatal tudomány – tudományunk fiataljai a Kárpát-medencében*. Külgazdasági és Külügyminisztérium, Budapest, 242–55.
- Melnyk, Svitlana – Cserniczkó István 2010. *Етнічне та мовне розмаїття України: аналітичний огляд ситуації*. ПоліПрінт, Ужгород.
- Orosz Ildikó – Cserniczkó István – Ambrus Pál – Kristofóri Olga 2012. A magyar nyelvű/nyelvi oktatás stratégiai kérdései Kárpátalján, 2008. In: Orosz Ildikó (szerk.): *Két évtized távlatából*. PoliPrint, Ungvár, 67–242.
- Papp Z. Attila 2012. Kisebbségi magyarok oktatási részvételének értelmezési lehetőségei. *Educatio* 24/1: 3–23.
- Phillipson, Robert – Rannut, Mart – Skutnabb-Kangas, Tove 1994. Introduction. In: Tove Skutnabb-Kangas – Phillipson, Robert (eds.): *Linguistic human rights: overcoming linguistic discrimination*. Mouton de Gruyter, Berlin, 1–22.
- Péntek János 2009. Nyelvoktatássá válik a román nyelv tanítása, vagy megmarad eredménytelen „anyanyelv-pedagógiának”? In: Bálint Emese – Péntek János (szerk.): *Oktatás: nyelvek határán. Középkép és helyzetkép a romániai magyar oktatásról*. Anyanyelvapolók Erdélyi Szövetsége, Sepsiszentgyörgy, 173–5.
- Poór Zoltán 2015. Kortárs tendenciák és szemléletek a gyermekek nyelvtanulásának természetessé tétele céljából. In: Vančo Ildikó – Kozmács István (szerk.): *Nyelvtanulás – nyelvtanítás. Fókuszban az államnyelv oktatása kisebbségek számára*. Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, 33–42.
- Program 2008. Галузева Програма поліпшення вивчення української мови у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин на 2008–2011 роки. Затверджена наказом міністра освіти і науки № 461 від 26.05.2008 р. http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/953/ (2017. 4. 29.).

- Skutnabb-Kangas, Tove 1997. *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1999. Education of Minorities. In: Joshua A. Fishman (ed.): *Handbook of Language and Identity*. Oxford University Press, Oxford, 42–59.
- Skutnabb-Kangas, Tove – Cummins, Jim 1988. Concluding remarks: Language for empowerment. In: Tove Skutnabb-Kangas – Cummins, Jim (eds.): *Minority Education: From Shame to Struggle*. Multilingual Matters, Clevedon–Philadelphia, 390–4.
- Third Periodic Report 2015. *Third Periodic Report of Ukraine on Implementation of the European Charter for Regional or Minority Languages*. Kyiv. September 2015. <https://rm.coe.int/16806f0f08> (2017. 7. 31.).
- Tolcsvai Nagy Gábor 2015. Az államnyelv mint L2 oktatása kisebbségi tanulók számára – funkcionális megközelítés. In: Vančo Ildikó – Kozmács István (szerk.): *Nyelvtanulás – nyelvtanítás. Fókuszban az államnyelv oktatása kisebbségek számára*. Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, 117–28.
- Tóth Mihály – Cserniczkó István 2017. Нові засади мовного регулювання в Україні у дзеркалі конституційно-правового аналізу національного законодавства та міжнародних зобов'язань України. In: Márku Anita – Tóth Enikő (szerk.): *Többnyelvűség, regionalitás, nyelvoktatás. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III*. RIK-U, Ungvár, 84–99.
- Vančo Ildikó 2015. A kétnyelvűsítés módjai és az identitás összefüggései. In: Vančo Ildikó – Kozmács István (szerk.): *Nyelvtanulás – nyelvtanítás Fókuszban az államnyelv oktatása kisebbségek számára*. Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, 137–50.

Beregszászi Anikó

főiskolai docens

II. Rákóczi Ferenc

Kárpátaljai Magyar Főiskola

Cserniczkó István

habilitált egyetemi docens

II. Rákóczi Ferenc

Kárpátaljai Magyar Főiskola és Pannon Egyetem

SUMMARY

Beregszászi, Anikó and Cserniczkó, István

Waste of money or profitable investment?

Teaching the Ukrainian language in Hungarian schools in Transcarpathia

The article deals with problematic issues of teaching the Ukrainian language as a state language (not a native language) in general educational institutions with Hungarian as the language of instruction in Transcarpathia from the point of view of integration, assimilation and segregation of the Hungarian national minority. During the 25 years of Ukraine's independence (since 1991), the state has not provided the necessary conditions for the study of the state language in schools for national minorities. Teachers, educational programs, textbooks, dictionaries, and teaching aids are not adequately prepared. Students who study in schools with instruction in minority languages do not properly master the state language. Strategic reforms are necessary to change the current situation. Improvements in the study of the Ukrainian language in general education institutions with instruction via the national minority languages should be addressed in the system of language education, where the language of instruction is the mother tongue of students, and the state language is taught at a high level by specialists trained for such work.

Keywords: L2 teaching, teaching the Ukrainian language, teaching the Ukrainian language as a state language for minorities, Hungarian national minority in Transcarpathia

A NYELVTUDOMÁNYI ÉRTEKEZÉSEK ÚJABB SZÁMAI

154. **Pethő József:** A halmozás alakzata. A halmozás fogalmának, típusainak és funkcióinak vizsgálata (Krúdy Gyula Szinbád ifjúsága című kötete alapján). 2004.
155. **Olaszy Gábor:** Hangidőtartamok és időszerkezeti elemek a magyar beszédben. 2006.
156. **Zelliger Erzsébet:** Az első magyar nyelvű népének és művelődéstörténeti háttere. A Zsigmond-kori Húsvéti népének keletkezésének körülményei, nyelvi kérdései. 2006.
157. **Mátai Mária:** A magyar szófajttörténet általános kérdései. 2007.
158. **Dér Csilla Ilona:** Grammatikalizáció. 2008.
159. **Farkas Tamás:** Családnév-változtatás Magyarországon. 2009.
160. **Bene Annamária:** Medialitás jelenségek a magyar nyelvben. 2011.
161. **Kádár Edit:** A kopula és a nominális mondatok a magyarban. 2011.
162. **Bodó Csanád:** A látszólagos idő valósága. Esettanulmány a folyamatban lévő nyelvhasználati változások vizsgálatához. 2012.
163. **Tamm Anne:** Kategóriafüggetlen eset. A morfológiai eset pragmatikája a finnnségi igerendszerben. 2013.
164. **Imrényi András:** A magyar mondat viszonyhálózati modellje. 2013.

A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÚJABB KIADVÁNYAI

227. **Varga Józsefné Horváth Mária:** 18–19. századi személynevek a Rábaközéből. Adattár. 2007. 2000 Ft.
- 228/1. **Nyelv, területiség, társadalom. A 14. Élőnyelvi Konferencia (Bük, 2006. október 9–11.) előadásai. Szerk. Zelliger Erzsébet.** 2007. 3000 Ft.
- 228/2. **Komáromi Csipkés György:** A magyar nyelv magyarázata. Hungaria illustrata. Hasonmás kiadás fordítással. Fordította C. Vladár Zsuzsa. 2008. 2000 Ft.
229. **Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet. Budapest, 2008. április 17–18. Szerk. Korompay Klára, Terbe Erika, C. Vladár Zsuzsa, Zsilinszky Éva.** 2009. 2000 Ft.
230. **Tsétsi János:** Helyesírási-grammatikai megjegyzések. Observationes Orthographico-grammaticae. Hasonmás kiadás fordítással. Fordította C. Vladár Zsuzsa. 2009. 800 Ft.
232. **Kövesdi Pál:** A magyar nyelv alapjai. Elementa Linguae Hungaricae. Hasonmás kiadás fordítással. Fordította C. Vladár Zsuzsa. 2010. 1500 Ft.
234. **A nyelvöldrajztól a névföldrajzig. A 2010. június 8-i szombathelyi tanácskozás előadásai. Szerk. Vörös Ferenc.** 2010. 1800 Ft. (Társasági tagoknak 1000 Ft.)
235. **Vörös Ferenc:** Családnévek térképlapjainak nyelvöldrajzi vallomása. 2010. 3900 Ft. (Társasági tagoknak 2000 Ft.)
236. **Tótfalusi Kis Miklós:** Számvetés a helyesírásról. Ratiocinatio de orthographia. Hasonmás kiadás fordítással. Fordította: Fekete Csaba. Átdolgozta: C. Vladár Zsuzsa. 2011. 1000 Ft.
237. **Emléklülés Pais Dezső születésének 125. évfordulóján (Zalaegerszeg, 2011. november 11.) Szerk. Ördög Ferenc.** 2012. 1500 Ft.
238. **Benkő Loránd emlékezete. Szerk. Juhász Dezső és Kiss Jenő.** 2012. 1500 Ft.

A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG NYELVEMLÉK-SOROZATA

A nyelvemlékek hasonmása és betűhú átírata bevezetéssel és jegyzetekkel

- Simor-kódex. Krisztina-legenda. XVI. század eleje. 1988. 2000 Ft.
- Weszprémi-kódex. XVI. század első negyede. 1988. 3000 Ft.
- Domonkos-kódex. 1517. 1990. 3500 Ft.
- Nádor-kódex. 1508. 1994. 5000 Ft.
- Kazinczy-kódex. 1526–1541. 2003. 3000 Ft.
- Pozsonyi Kódex. 1520. 2004. 2000 Ft.
- Tihanyi Kódex. 1530–1532. 2007. 5000 Ft.
- Török Bálint deákjának, Martonfalvai Imrének naplótöredéke (1555) és emlékirata (1585). 1986. 1500 Ft.
- Magyar nyelvű kortársi feljegyzések Erdély múltjából. Szamosközy István történetíró kézirata. XVII. század eleje. 1991. 2000 Ft.
- Kéziratok magyar nyelvtanok. Kolozsvári Grammatika. Fejérvári Sámuel: Institutiones. XVII. és XVIII. század. 1998. 2000 Ft.

A kiadványok megvásárolhatók a társaság irodájában.

Ára: 1500 Ft

Előfizetés egy évre: 6000 Ft

Nyomtatott: ISSN 0025-0236
Webváltozat: ISSN 1585-4515

